

ОПИТ ДА СЕ ИЗТРЪГНАТ ОТ ЗАБРАВАТА ЛИЧНОСТИ И СЪБИТИЯ

Ваня Янчева. *Амнистия на забравата (Иван Янчев. Литературна анкета)*, т. 7. София, 2008, 335 стр.

Сега, външно погледнато, Иван Янчев е една странна личност: човек между 70-те и 80-те, с дълга бяла брада, задължително съпътстван от вярното си куче, той всеки ден броди из улиците на квартала, официално наричан „Стрелбището“, а от коренните съквартилци – „Тулата“ (т.е. „Тухлата“). И ако за името на квартала всичко е ясно – тук Фердинандовите кавалеристи от близкия хиподром са доизкусурявали стрелковите си умения, а в близост – в сегашния Южен парк – са пушили купчините с хиляди тухли, то за непосветените е доста чудно защо за близките си приятели Иван Янчев не е просто Иван или Ванчо, а е Жан. Отворим ли обаче предишните 6 тома на неговите спомени, ще разберем, че този човек 30 години от живота си е прекарал в Париж, където е бил в талвега на френската култура. Отишъл там през 60-те години на ХХ в. като стипендиант на ЮНЕСКО, той остава цели три десетилетия и живее сред творци от ранга на Пикасо и Сартър, движи се сред парижката бохема, твори и превежда на френски и от френски, рисува и попива шедьовърите на европейското изкуство. Златни години за един талантлив българин.

Сега Иван Янчев стои толкова високо над заобикалящата го тълпа от софиянци и пософиянчени, че те го възприемат като нещо твърде различно от себе си. За да го приведат под общия си знаменател, помежду си го наричат *Оня с кучетата*, на което той им отвръща с пълно мълчание и с поглед на леко снизхождение.

Имам привилегията лично да познавам този странник, да слушам не само приказките му за днешното ни бездуховно битие, а и да се наслаждавам на познанията му върху европейската култура и литература.

Иван Янчев тръгва от Ловеч, където в езиковата гимназия изучава френски, озовава се в София, а оттук – в Париж. След това – пак в София. Днес никого няма да впечатлиш с приказки за доброволно или принудително емигрантство – повече от един милион българи са плъзнали по всички географски ширини и дължини да търсят избавление за своя хал или по-точно: да изкарват горчивия си залък. Иван Янчев е емигрант в онзи период, когато това не беше на мода. Жан не стои в Париж, за да мие чинии. Той е уважавана личност, вписала се във френския културен елит. На ти е с творци, за които ние сега четем по енциклопедии и културни христоматии.

Преди много години задочно се запознах с художника Янчев чрез една негова случайно попаднала ми вестникарска графика – с малко небрежна линия, без да вдига молива от листа, той бе нарисувал своя автопортрет. В това личеше школа и талант, нищо че се възприемаше на пръв поглед като лесно творение. Вестникът, който бе отделил място на графиката, не казваше нищо за художника, но той бе вплет името си в тази талантлива линия. После при една разходка в Южния парк се запознах с „Човека с кучетата“, а след това бях щастлив да слушам размишленията му не само върху изкуството, но и върху битието ни.

Книгите на Иван Янчев носят различни заглавия, но в преобладаващата си част те са монолози и по-точно – спомени. Интересни спомени, които пряко кореспондират с днешното време. До Жан е Ваня – неговата съпруга. Сега това бихме го нарекли тандем: талантливият творец е намерил талантлива, предана вдъхновителка и помощничка, литераторка с тънък усет за стил и художествена мяра. Ваня записва монолозите и с въпросите си ги предизвиква, а след това ги стъкмява в книги. Един устен разказ винаги изисква талантлива обработка на фразата, изисква литературна

култура да се отдели важното и значимото от случайното и ненужното. За Ваня Янчева трябва да се кажат най-хубави думи.

Не знам как е при другите читатели, но лично аз се дразня от автори, които умеят да фабулират и на пръв поглед съчиненото от тях е занимателно и дори увлекателно, а когато го прочетеш, оставаш с усещането, че си си загубил времето: авторът няма какво да ти каже въпреки напъните си, житейският му опит е мизерен, културата му – ниска. Такъв автор, съпоставен с Иван Янчев, изглежда като селски графоман. Сигурен съм, че един освободен от предубеждения литературен наблюдател няма как да не открие за себе си, а и за останалите, интелектуалната мощ в прозата и поезията на Янчев. Време е да спрем да се възхищаваме на късите римувани редове, от които лъха баналност, в които липсва житейска философия.

Далече съм от претенцията в тези няколко реда да изкажа всичките си схващания за съвременната ни поезия и проза, а и това не ми е и работата. Тук съвсем накратко ще обърна внимание на най-новата книга на Ваня Янчева, в която Жан засяга различни теми. Разказвачът е искал да изтръгне от забравата личности и събития и затова книгата е наречена „Амнистия на забравата“. Ще подчертая само няколко детайла.

Най-напред за мотото от Хайнрих Хайне: вярно е, че хората искат да познават историята си от ръката на поета, а не от фактологията на историка. Какво ли щеше да представлява в съзнанието ни Априлското въстание без творчеството на Иван Вазов. Да си представим само каква е дирята от Чипровското въстание (1688 г.), което по своята същност е бунт, масов и трагичен, увлякъл огромна част от българския северозапад, но тогавашното време за жалост не е родило своя Вазов.

Първите размисли на Иван Янчев се отнасят до творчеството на художника Васил Захариев, вписал името си сред имената на велики творци от ранга на Владимир Димитров-Майстора, Иван Милев, Пенчо Георгиев, Петър Младенов, Александър Жендов и под. Васил Захариев е тясно свързан със Самоков и с красотите на Рила. Творецът е майстор на гравюрата върху дърво. Защо в бездуховното ни настояще сме го забравили? Отговорът на Янчев е един: защото сме с къса памет. И добавя: в изкуството няма ново и старо, там или има изкуство, или няма изкуство!

Творческата памет на Иван Янчев след това се насочва към изкуството на Станислав Доспевски – възрожденецът, който тръгва от Самоков, но по-късно съдбата се разпорежда да се установи в Пазарджик. Ето какво се казва между другото за него в книгата: „Първенци търговци, църкви и манастири вредом по целия Балкански полуостров, отсам и отвъд Балкана, го канят да им пише портрети и икони.“ Такава била неговата известност тогава, а днес е сред забравените. Ваня Янчева пита Иван Янчев не го ли подвежда славянският ни сантиментализъм във високите му оценки за Захарий Зограф и Станислав Доспевски. Янчев отговаря, че критерий за него е живото им творчество, съхранено в душите на интелегентните ни съвременници. Отрицателно отговаря той на въпроса дали няма опасност днес във време на засилващ се политически хаос, на новата „прозрачна демокрация и доморасли партийни мародери делото на българското възрожденско изкуство, както и на всяко изкуство, да потъне в забравата“. За Янчев е жива старата максима: изкуството е вечно!

След това капризът на спомените го отнася към германиста проф. Константин Гълъбов: „По време на следването си в Софийския университет посещавах лекциите на проф. К. Гълъбов. Завършил в Германия, висок, елегантен, предизвикващ с надменността си, врял и кипял сред немската литературна бохема, той говореше с много тънко чувство за естетиката в немската литература, за стил, език, пластика. Като че ли нарочно влагаше в езика си цели немски изрази, това за мене изразяваше по-скоро вътрешна неустойчивост. Знаеше наизуст цели строфи от поемата „Херман и Доротей“ на Гьоте. За него „Фауст“ беше най-високо в световната литература. Обичаше

„Разбойници“ на Шилер, че Франц Мор в гнева си палел къщи и очите му намирали удовлетворение в тайнството на огъня. Позоваваше се на Лесинг и Хердер. Разплакваше колежките с „Лирическо интермецо“ на Хайне. Много обичаше да се разхожда из „Пътуване по Харц“. По някое време с пламнали очи се отклоняваше и жадно, сякаш пиеше уморен вода, разказваше за внучката си Христина“.

По повод несъгласието на проф. К. Гълъбов с казаното от Б. Пенев за П. Р. Славейков (Гълъбов твърди, че думите на литературния историк са повърхностни!) Ив. Янчев казва: „Горд съм, че съм българин ! Без духовното присъствие на дядо Славейков в българската литература ще зейне такава бездна, каквато не е предизвиквало и най-голямото земетресение на вулкана Везувий.“

Иван Янчев говори с възхищение за нашите духовни първенци от Възраждането: Раковски, Каравелов, Левски, Ботев.

Ще се спра на два момента от казаното за Христо Ботев. Първият: „Ботев е не само „българският гений“, той не принадлежи само на България, на вчерашния или на днешния ден. Ботев принадлежи на историята. На цялото човечество. Революционните идеи, които изповядва XIX в., са идеи за справедливост и срещу бедността, чрез революция – по пътя на социално, политическо и духовно преустройство“. Вторият момент: „Нека припомним само, че просташината не пощади и този велик българин!“ (Става дума за опитите на Л. Русев от 1933 г. да представи Ботев като зловеща личност. Вж. Л. Русев. Психоанализа на Ботевото творчество. – *Философски преглед*, 1933, кн. 3).

Ив. Янчев ни припомня срамния факт, че две години след Освобождението Народното събрание отпуска на Венета, жената на Хр. Ботев, 30 лв. поборническа пенсия. Жалка сума за сама жена с две деца! Цитирани са силните думи на Ботевата другарка в живота, отправени до тогавашното Народно събрание: „Нима почитаемото народно представителство мисли, че досега с тези 30 лв. месечно ми е било възможно да се издържам и че тези 30 лв. са достатъчно възнаграждение... Аз съм подала прошение не защото нямам средства за преживяване, а защото исках да напомня колко получава жената на Христо Ботев...“

Във втората част на книгата на фона на светлите възрожденски личности са проектирани образите на съвременните ни политици: Андрей Луканов, Димитър Попов, Филип Димитров, Жан Виденов, Иван Костов, Жельо Желев, Стефан Софиянски, Петър Стоянов и свързаните с тях лица. Янчев е безпощаден към стореното от тях, бичува ги и ги заклеймява, предричайки им пълна забрава от бъдещите поколения.

Книгата на Ваня Янчева, отразила интересните монолози на Иван Янчев, е силно въздействащо четиво, което говори за будно гражданско чувство, съчетано със завидна ерудиция в областта на културата, историята и литературата. Нашият съвременник, обременен от политическите си пристрастия, може и да не се съгласи с всички оценки на някои сегашни политици и събития, но няма да се усъмни в искреността на автора.

МИХАИЛ ВИДЕНОВ